

una motivació natural de l'alumnat d'aquestes edats cap a l'assignatura i cap al moviment:

"Es pot pensar que els nens no tenen la necessitat d'experimentar un programa reforçat vers aquesta disciplina ja que d'entrada ja estan molt interessats per la matèria. Els nens de primària i sobretot els de primer cicle són molt favorables a totes les formes de moviment. Les seves necessitats de despesa energètica són molt grans i probablement no seran igualades en etapes posteriors." (1995:39)

D'altra banda, en l'estudi que hem realitzat, a mesura que avancen els **cicles** educatius les actituds favorables cap a l'educació física tendeixen a disminuir, però continuen sent altes. Si bé en la nostra recerca no hem abordat quines són les actituds en edats posteriors, Shropshire i altres (1997) afirmen que les actituds vers l'educació física van disminuint a mesura que avança l'edat i, sobretot, abans de passar a l'etapa d'educació secundària. També Moreno i altres (1997) sostenen que "l'assignatura i el professorat d'educació física són més valorats per l'alumnat d'EGB que pel de BUP".

Malgrat que es parteixi d'una actitud positiva cap a la matèria, també cal reflexionar sobre la necessitat o no de plantejar-se estratègies de motivació —intrínseques o extrínseques— que afavoreixin i mantinguin l'interès dels alumnes cap a l'educació física, sobretot en el darrer cicle de primària, edat en la qual, segons apunten els diferents estudis, disminueix l'actitud positiva cap a la matèria.

Analitzant les diferències en funció del **gènere** de l'alumnat, hem comprovat que els nens en general tenen una actitud més positiva que les nenes davant l'educació física. Tot i així, les diferències globalment no són significatives. En canvi, hem trobat diferències significatives en els aspectes relacionats amb el comportament com són ara una major disposició dels nens cap a la pràctica d'activitats físiques, i també una major dedicació —més temps de pràctica— en les activitats físiques que les nenes. Des d'un punt de vista afectiu, l'atracció i el gust cap a l'assignatura és també significativament més alta en els nens que en les nenes.

D'altra banda, no hem observat diferències significatives en l'actitud de l'alumnat en relació amb els diferents **centres**. Aquest fet ens permet constatar que, si bé hem exposat que la conformació d'actituds al centre educatiu en el seu conjunt (mestre, instal·lacions...) pot tenir una gran importància, hi ha altres factors externs que hi influeixen de manera molt més significativa (família, entorn social, esports extraescolars, mitjans de comunicació...).

En la recerca que hem portat a terme no hem esbrinat les possibles **preferències** en relació amb les activitats proposades. Ara bé, hem de remarcar diferents estudis en els quals es destaca que els nens tenen un major interès pels jocs d'equip i els jocs de pilota que les nenes (Delfosse i altres, 1995).

4. Factors determinants

En la justificació teòrica del nostre treball, ja havíem indicat la gran importància d'altres agents socials que incidien en la conformació de les actituds i els valors, com ara la família, els mitjans de comunicació i la societat en general. Ara bé, atès que l'objecte d'investigació s'ha centrat fonamentalment en l'àrea d'educació física, hem tingut presents la influència d'aquests factors però només han estat analitzats des de la perspectiva de la seva relació amb l'escola, sense constituir un objecte d'anàlisi específica.

En el estudi realitzat, els factors que han estat determinants per al treball i desenvolupament dels continguts actitudinals en educació física, els podem agrupar en funció de dos grans apartats:

4.1. El professorat: aspectes personals i professionals i la seva actuació.

4.2. El context de centre.

El professorat i el context de centre constitueixen dos elements clau i imprescindibles per abordar un veritable plantejament d'educació en valors i, sens dubte, són factors que han d'estar totalment connectats, de manera que per molt que els mestres es plantegin un seriós treball sobre l'àmbit d'actituds i valors, no serveix de res si no s'acompanya d'un determinat treball en el conjunt de tot el centre educatiu.

"El que es fa a l'aula, dins del treball de cara àrea/cicle, ha d'inscriure's en l'acció conjunta del projecte educatiu del centre, per no quedar diluït en els interessos i motivacions de cada matèria, no en contradicció entre uns espais i els altres." (Bolívar, 1992:264)

A continuació exposarem des de quin punt de vista el professorat, i el context de centre educatiu, han estat elements decisius per al nostre estudi.

4.1. El professorat

Determinats factors personals del professorat (edat i sexe) i professionals com són la titulació, la formació inicial i permanent i els anys d'experiència han estat variables significatives en relació amb el tractament de les actituds i els valors a l'àrea d'educació física. Analitzant els resultats del qüestionari podem veure en quin sentit s'han donat diferències en funció d'aquests factors. Entre els factors més rellevants hem de destacar sobretot la variable formació inicial i permanent. També han estat especialment significatives les diferències en funció del gènere i edat del professorat.

Com a conseqüència dels resultats obtinguts podem arribar afirmar que, en general, hi ha una tendència o inclinació que el professorat d'unes determinades característiques personals i professionals puguin desenvolupar un millor treball d'actituds que el professorat que no reuneixi aquestes característiques. Ara bé, això no necessàriament ha de constituir un aspecte determinant. Mitjançant les observacions realitzades hem pogut evidenciar que el professorat que no s'ajustava a la tendència generalitzada, desenvolupava un treball tant o més interessant que mestres que s'hi apropaven més.

Per tant, podem afirmar que els factors personals i professionals del professorat poden ser molt importants, i els hem de tenir presents, però no han de ser determinants. És més, considerar-los com a determinants podria representar el perill de caure en tòpics. De manera molt resumida, ja que en els resultats de l'estudi es pot ampliar la informació sobre això, algunes de les conclusions obtingudes en relació amb els factors personals i professionals són aquestes:

➤ **Pel que fa a l'edat del professorat:**

La major part dels professionals entrevistats considera que l'edat del professorat d'educació física és una variable que incideix en el treball dels continguts actitudinals, i expressen com a motius principals els següents:

- L'educació física requereix de molta vitalitat i implicació (participació, demostracions, desplaçaments...) del mestre, i a mesura que avança l'edat no sempre es pot mantenir.
- La mitjana d'edat del professorat d'educació física és de 34,6 anys i un dels dubtes –temences– que sovint es plantegen és si en edats més avançades (50-60 anys) podran mantenir la mateixa energia i il·lusió per la matèria.
- L'edat influeix sobretot en el sentit que com més edat, més experiència docent i amb l'experiència s'adquireix seguretat, confiança en un mateix... fet que implica una manera de fer del professor i una actitud que pot influir en l'alumnat.

➤ **En relació amb el gènere del professorat**

En el qüestionari s'han manifestat diferències significatives en funció del gènere del professorat. En general, les dones valoren significativament més alt el conjunt de continguts actitudinals que els homes. En particular hem de destacar que els homes valoren més els aspectes relacionats amb la competició que les dones. Una de les causes possibles és que tradicionalment i socialment els homes han estat més vinculats al món de la competició que les dones.

Hi ha estudis que demostren l'existència d'una ètica professional de les *atencions* molt més desenvolupada en les dones que en els homes, fet que

interpretaria aquesta major valoració dels continguts d'actituds i valors per les dones en relació amb els homes.

➤ **Respecte a la titulació i/o formació**

Segons els resultats obtinguts en l'estudi, més que la titulació pròpiament dita, el que realment influeix en el tractament dels continguts és la formació —tant inicial com permanent— del professorat.

Segons l'opinió de diferents experts, els professors que han tingut una formació de mestre, en general tenen més sensibilitat cap als continguts actitudinals que els llicenciats en Educació Física. Podem interpretar aquesta afirmació, ja que hi ha una certa tendència a vincular els estudis de llicenciatura més cap a una orientació tècnica i de rendiment esportiu, mentre que el mestre té una orientació professional marcadament relacionada amb una educació més global del nen.

S'atorga una gran importància a la formació permanent del professorat, i es considera que les persones que se'n preocupen ja mostren una disponibilitat i una inquietud per superar-se, i aquest fet també es transmet als alumnes.

➤ **Respecte als anys d'experiència**

Cal diferenciar entre l'experiència específica en l'àmbit de l'educació física i l'experiència com a mestre en general. Si ens referim a la primera, en el estudi realitzat s'han observat diferències significatives en relació amb els anys d'experiència. Si ens referim a la segona, apareixen poques diferències significatives. Com a conseqüència, valorem que és fonamentalment l'experiència específica com a mestre especialista, i considerem que és aquesta la que realment determina diferències en el treball de les actituds.

➤ **El tipus d'activitat física realitzada**

En l'opinió de diferents professionals és absolutament necessari haver viscut i experimentat a un nivell pràctic determinades activitats per poder-les transmetre correctament. D'altra banda, es destaca que hi pot haver una influència positiva o negativa en funció del tipus d'esport practicat (individual/col·lectiu, competitiu o no...) en la transmissió de determinats continguts actitudinals. Podem afirmar que estem completament d'acord en la influència d'aquesta variable en el moment de transmetre actituds i que, possiblement, tingui més importància de la que aparentment pugui semblar. Tot i així caldria fer-ne més estudis ja que no ens ha estat possible contrastar aquest aspecte, per raó de la multitud de disciplines esportives existents.

➤ **Actuació del professorat**

Els aspectes relacionats amb el professorat que són realment transcendents per a l'educació en actituds i valors, són els vinculats amb la seva **actuació**. Quan parlem d'actuació del professorat ens referim fonamentalment a la seva relació amb el grup classe, les demostracions que pugui o no realitzar, la seva participació en les activitats, les correccions o elogis, els aspectes organitzatius de la sessió vinculats al control del grup i la manera d'informar i comunicar-se amb l'alumnat. De fet, gràcies a les observacions realitzades, hem constatat algunes de les aportacions d'alguns investigadors en l'àmbit de valors:

"En la majoria dels casos, és el tarannà i la manera de conduir el treball a classe el que genera un aprenentatge d'unes actituds o altres. En les primeres edats en què el grau de dependència axiològica és més gran, el nen o la nena solen personalitzar les idees i continguts en el professor, que es converteix, sense voler-ho, en una espècie de text viu. Sense pretendre que el professor sigui un model en què es reflecteixi l'alumne, el seu paper consistiria a anar creant situacions que provoquin en els alumnes la necessitat d'articular valors o integrar actituds." (1995:50)

Volem destacar que el treball en relació amb els continguts actitudinals va molt lligat a la persona, a la seva manera de ser, al seu caràcter, la seva manera de vestir, l'aspecte físic, la manera de relacionar-se, etc., a aspectes més específics com poden ser el to de veu, el tracte amb els alumnes, la seva mirada..., aspectes recollits en estudis com els de Van Mannen (1998) i que anomena el *tacte pedagògic* i la *sensibilitat*, qualitats considerades fonamentals per Tinning (1992). El conjunt de tots aquests aspectes són determinants per a un treball dels continguts actitudinals.

En el cas de l'educació física, l'actuació del professor encara es fa més evident que en altres assignatures ja que, tal com hem anat repetint, apareixen una gran quantitat d'interaccions amb el grup classe.

Una gran part dels trets considerats importants a la nostra investigació, coincideixen amb els indicadors que Pieron (1992) va seleccionar com a reflex de les qualitats que considerava necessàries per ser un bon mestre (1992): (1) riure i somriure, (2) estímulo amb elogis o ànims, (3) participació del professor amb els alumnes, (4) inflexions de veu, (5) manifestació de gaudi, (6) demostracions, (7) gestos de suport i aprovació, (8) contacte físic amb l'alumne, (9) desplaçaments i correccions, i (10) espontaneïtat.

Un aspecte important a remarcar és que, entre el professorat observat no hem trobat grans diferències en relació amb els procediments utilitzats; podem dir que tots disposen d'una gran varietat i quantitat de jocs, recursos, i activitats (més o menys tots són els mateixos o similars). La gran diferència es troba **en la manera** d'ensenyar-los. Un mateix joc, una mateixa activitat o proposta plantejada per un professor o altre pot desenvolupar uns valors o uns altres en

funció **de la manera** que l'ha transmès el professorat. Trilla (1992) en la seva obra aporta reflexions sobre la no neutralitat del mètode educatiu, i també Tinning en anteriors estudis recull aquest aspecte: "escollir un mètode d'ensenyament és una decisió moral i política i, com altres aspectes de l'ensenyament, es troba carregat de suposicions que es donen per assumides". (1992:130)

El clima de sessió

D'altra banda, el **clima de sessió** també serà determinant per poder afavorir o no un treball adequat dels continguts actitudinals. Una vegada més considerem que el professorat és el principal responsable del clima o ambient de sessió que es pugui desenvolupar, i cal destacar la gran importància que tenen les instal·lacions o espais en què es desenvolupen les classes d'educació física, en contra del que tradicionalment s'hagi anat afirmant. En moltes ocasions s'ha afirmat que molts professors d'educació física es lamentaven de no tenir unes instal·lacions adequades i, en certa manera, se'ls ha intentat transmetre la idea que si eren bons professionals haurien de tenir suficients recursos per suplir aquests dèficits, en cas contrari podia significar que no eren *prou bons professionals*. Sovint això frenava les reivindicacions de molts mestres, però creiem que s'ha d'insistir en uns mínims. Aspectes com ara l'espai disponible, el material pesant o fix (mobiliari) i la seva disposició, la ressonància, la llum, l'ambientació d'una classe, la presència de sorolls externs o no, posar una música adequada... seran factors determinants per crear un bon clima de sessió, i com a conseqüència per a treballar els diferents tipus de continguts.

Malgrat la importància de les instal·lacions, el professorat és l'element clau per aconseguir un determinat ambient de treball, ja que hem vist situacions gairebé òptimes en relació amb les instal·lacions i, en canvi, es crea un clima de classe gairebé insuportable, i al contrari, també hem visitat espais poc adequats en els quals el mestre aconseguia crear un clima extremament agradable.

Per tal d'incidir en una millora del treball dels continguts actitudinals, caldrà implicar directament el professorat, plantejar una formació que inclogui una reflexió sobre aquest tipus de continguts i que ofereixi uns criteris clars d'actuació dels mestres en la realitat educativa del dia a dia, a més d'oferir —tal com ja hem esmentat— metodologies i criteris d'avaluació per poder-los aplicar a les classes d'educació física.

4.2. El context de centre

Per aconseguir una veritable integració dels continguts actitudinals per als nens, a part del treball que pugui realitzar cada mestre des de la seva assignatura en particular, es fa totalment necessari que aquest es desenvolupi

en el context de tot el centre educatiu. Quan ens referim al context escolar, ens referim als aspectes de caràcter pedagògic i organitzatiu que hi hagi al centre i més concretament al projecte educatiu del centre, el projecte curricular i el reglament de règim intern. A través d'aquests documents ens han de quedar reflectides les intencions educatives en relació amb els valors que el centre vol promoure.

Mitjançant l'anàlisi dels documents dels centres (PCC, PEC i RRI), hem comprovat que les escoles de caràcter religiós són les que presenten un compromís més obert i manifest d'una voluntat en educar en valors. Tot i així, no hem pogut establir una relació directa entre els valors definits en el projecte educatiu de les escoles i les classes d'educació física i, en canvi, sí que existeixen altres estudis que constaten aquesta relació entre context de centre i el treball de les actituds i els valors.

Una altre aspecte constatat és que els PCC, PEC i RRI, si bé poden reflectir unes finalitats educatives dels centres, la seva existència tampoc no és garantia que aquests en realitat estiguin veritablement assumits pel centre educatiu, ja que sovint aquests han estat objecte de requeriments buròcràtics i administratius, i no sempre han estat integrats en la dinàmica de les escoles.

També hem pogut verificar que determinats centres, en els quals aquests documents eren inexistents o estaven força desfasats, es respirava una autèntica educació en valors. És el que en el nostre estudi hem identificat com a clima de centre o cultura escolar.

Aspectes com el tractament dels **eixos transversals**, que molts autors han considerat els espais idonis per a l'educació en actituds i valors, encara es troben poc presents a les escoles. Lucini apunta que *parlar de temes transversals és parlar de valors* (1994:31).

Tan sols un 47% del professorat d'educació física manifesta haver participat en alguns eixos transversals en els darrers dos anys. Considerem que aquest resultat encara és molt alt, ja que molts mestres identifiquen els eixos transversals amb la setmana cultural de..., el dia de la pau, la solidaritat... i, en realitat, malgrat els resultats del qüestionari, sembla ser que aquests temes tenen una presència encara molt minoritària a les escoles. Així ho afirma un inspector d'educació física:

"Els eixos transversals no es treballen. Per exemple, el tema de salut ni es toca suficientment a l'àrea de ciències naturals ni de manera explícita a l'àrea d'educació física... no hi ha la infraestructura per treballar-los ni crec que hi hagi la sensibilitat suficient per treballar-los. El mateix passa amb les programacions interdisciplinàries. Si es fan, són una anècdota. Per exemple sobre el consumisme... s'ha fet una experiència a Vic però és una experiència aïllada, no generantizable." (E2:3)

Un dels principals motius que dificulten la integració dels temes transversals segons Bolívar ha estat el següent:

“Existeix una contradicció interna entre el model de disseny curricular escollit, en què els continguts disciplinaris són l'eix estructurador del currículum, d'una banda, o l'exigència d'uns eixos/temes transversals que pretenen trencar o transcendir aquest model (no compartimentació en àrees ni en seqüències de blocs de contingut.” (1995:86)

Un altre factor que es considera imprescindible per integrar els temes transversals i assumir una educació en actituds i valors és el treball en equip que es realitzi en el centre educatiu. Les principals conclusions obtingudes en el nostre estudi sobre les possibilitats de treball en grup dels professors d'educació física són aquestes:

- En relació amb el passat, el mestre especialista d'educació física actualment es troba molt integrat a les escoles, participa en les reunions de cicles, la dinàmica general del centre, i afirma que l'educació física té un reconeixement i una valoració igual que la resta d'assignatures. Un 39% d'aquest professorat, a més de ser especialista en la matèria, desenvolupa altres funcions: càrrecs directius, mestre tutor, i mestre generalista. Per tant, la tasca que el mestre especialista pot desenvolupar a l'escola és igual a qualsevol altre mestre. En aquestes condicions la seva aportació en l'àmbit de l'educació de valors per ser considerada igual que la de qualsevol altre mestre d'altres àrees curriculars.
- D'altra banda, a les entrevistes realitzades s'ha comprovat que una gran part dels mestres especialistes en educació física a primària es troben sols en els centres impartint la matèria i, per tant, no poden desenvolupar una tasca col·legiada en relació amb el plantejament dels continguts específics de l'educació física. Davant d'aquest aïllament, es fa necessari la dinamització de grups estables, o equips de treball en els quals es puguin afrontar els problemes específics de l'àrea i generar propostes d'actuació.
- La implicació en els temes transversals, el treball en grup, la dinamització del projecte educatiu del centre, etc., fan absolutament necessari disposar d'un temps i crear unes condicions de treball en què el professorat pugui abordar tots aquests temes. Si tenim present que un 31% dels mestres especialistes dediquen entre 20 i 25 hores setmanals a impartir educació física; que a més hi ha la tasca de preparació de les classes; que habitualment han de treballar amb nens i nenes des de primer fins sisè, fet que suposa una gran dispersió; que un 59% dels mestres a més de l'educació física realitza altres funcions... realment és difícil.

Finalment, en relació amb la infraestructura (instal·lacions i material), els centres han de disposar d'un mínim d'infraestructura per poder treballar els continguts actitudinals i, evidentment, la resta de continguts. Instal·lacions i

materials poder ser determinants per al treball de determinats continguts i, molt especialment, per als continguts relacionats amb els hàbits higiènics i continguts d'expressió corporal. També les actituds de desinhibició, reflexió, diàleg, autocontrol, etc., requereixen uns espais adequats per poder-les treballar de manera correcta.

5. Problemes

Els principals problemes per integrar els continguts actitudinals en educació física els hem agrupat sota tres punts de vista diferents: els relacionats amb el professorat, els derivats de la infraestructura i aspectes organitzacionals i els problemes relacionats amb els condicionants socials com ara la societat, la família i els mitjans de comunicació.

➤ El professorat

El professorat d'educació física destaca que un dels principals problemes per integrar els continguts actitudinals són la **manca d'instruments i recursos** per aplicar aquests continguts i es remarca concretament la dificultat per avaluar aquests continguts de manera sistemàtica.

Un altre dels problemes constatats fa referència a la formació del professorat, ja que aquesta es considera fonamental per assumir aquests continguts. Una proposta respecte d'això és:

*"Jo em centraria a incentivar molt la **formació** del professorat, però no únicament una formació teòrica sinó com instrumentalitzar amb accions concretes, baixant al terreny de l'educació física i **baixar** de la teoria a la realitat concreta." (E4.6)*

A més d'oferir una formació de caràcter pràctic i instrumental, cal una sensibilització i presa de consciència dels mestres i educadors de la voluntat d'educar en actituds i valors. Actualment en la formació del professorat no s'inclou cap assignatura sobre el treball d'educació en actituds i valors, en tot cas aquesta queda en mans del professorat d'altres assignatures que vulguin reflexionar sobre el tema, però no es garanteix una formació específica en aquest àmbit.

Si a l'apartat anterior hem considerat el professorat com a element clau per al treball d'actituds i valors, es desprèn que gran part de les intervencions per millorar la situació actuals han d'anar dirigides al mestre. En el qüestionari, si bé es constata que un 83% del professorat realitza cursos de formació permanent específica de l'àrea d'educació física, pràcticament podem afirmar que no es realitza en l'àmbit de l'educació d'actituds i valors. Per constatar aquest fet, només cal fer una revisió de cursos de formació permanent en

institucions com l'INEF, les escoles de formació de professorat, l'Escola Catalana de l'Esport o el Departament d'Ensenyament, no hi consta cap proposta de curs o seminari orientat a l'educació en valors cap a l'educació física i l'esport.

➤ **La infraestructura i l'organització**

Si bé segons el qüestionari, els aspectes relacionats amb les instal·lacions i el material no han estat considerats els més problemàtics, a les entrevistes i les observacions s'ha evidenciat que tenen una gran importància, sobretot en l'àmbit de l'educació física.

Disposar d'un mínim d'espais que facilitin les relacions interpersonals, la tranquil·litat, la circulació dels nens, etc., és fonamental per aconseguir un bon clima de sessió. D'altra banda, si tenim present que la instal·lació és un determinant del clima de sessió, i que aquest és fonamental per al treball de les actituds i valors, podem afirmar que molts centres no reuneixen unes condicions mínimes per poder-los abordar amb garanties de qualitat.

En el nostre estudi hem constatat que un 33% dels centres no disposa d'instal·lacions cobertes. Si a aquest percentatge hi sumem un 2,5% que, malgrat en tinguin, la seva adequació és nul·la i un 20,7% amb una adequació molt baixa, gairebé un 55% del centres no disposa d'instal·lacions cobertes amb unes condicions mínimes. Davant d'aquests resultats ens preguntem: com s'ho fa el professor d'educació física quan les condicions meteorològiques són adverses?

A les escoles en les quals s'ha realitzat l'estudi més específic, tret d'una escola d'inauguració molt recent, l'estat d'abandó de la instal·lació coberta i les dependències complementàries (vestidors, dutxes, i magatzem material) de què es disposava era força lamentable. Creiem que aquesta situació és força generalitzable a la majoria d'instal·lacions escolars.

D'altra banda, en aquests espais a les parets no hi apareixia cap element decoratiu/ambiental, quan en el mateixos centres la resta dels espais estaven plens d'elements (cartells, pòsters, quadres, gràfics, murals...). Puig (1999:28) afirma que "l'espai reflecteix simbòlicament i funcionament la voluntat pedagògica de qui l'ha creat". Sens dubte que aquest tema hauria de ser motiu de reflexió per als mestres d'educació física.

➤ **Els condicionants socials**

No hi ha dubte que els condicionants socials han estat el problema des d'un punt de vista del professorat i s'han considerat els més importants per poder treballar els continguts d'actituds, valors i normes. Entre els condicionants socials més rellevants destaquen els mitjans de comunicació, la família, i l'esport extraescolar. En el marc teòric de l'estudi ja hem argumentar la gran

influència dels agents socials en la formació d'actituds, aspecte que s'ha constatat amb les entrevistes als mestres, però que en les observacions de les sessions no es reflectia. Bé, el cert és que sí que hem evidenciat de manera molt clara l'enorme influència dels mitjans de comunicació i dels ídols esportius en determinades conductes dels nens: emulació dels gestos dels grans líders, sobretot els referits als moments d'èxit: abraçar-se, cridar, tapar-se el cap amb la samarreta, copiar gestos concrets de determinats jugadors de futbol, etc. Si els nens imiten els grans líders, ho fan en relació amb conductes bones i desitjables, però també hi ha conductes reprovables o contravalors com ara els insults, enganys, agressions, i comportaments rebutjables. Lamentablement els mitjans de comunicació fan més ressò d'aquest darrer tipus de conductes —contravalors— que no de les primeres. Per això no faciliten gens la tasca del professorat, més aviat fan el contrari.

El nostre estudi no ens ha permès aprofundir de quina manera s'abordava aquest aspecte des del centre el treball en relació amb les famílies, i en relació amb els mitjans de comunicació però aquest constitueix sens dubte un tema de gran importància respecte de l'educació en valors i actituds.

Tampoc no hem esbrinat amb profunditat la relació de l'escola amb les activitats físiques extraescolars, però, de les entrevistes i l'anàlisi de documents hem constatat que no sempre estan vinculades amb els objectius dels centres, i els de l'educació física, fins i tot a vegades són objectius contraris. Tampoc el mestre d'educació física no intervé assessorant i orientant el tipus d'activitats esportives, objectius, etc., sinó que aquestes estan desvinculades d'un possible projecte educatiu i, finalment, aquest tipus d'activitats sovint es deixen a càrrec de personal poc qualificat i sense una formació mínima.

3. Propostes

Una vegada hem presentat les conclusions principals de l'estudi realitzat, creiem necessari i responsable aportar un conjunt de propostes o recomanacions generals que responguin a alguns dels interrogants plantejats i a les reflexions realitzades.

Les propostes que suggerim a continuació van adreçades a diferents àmbits professionals:

- a) La formació inicial i permanent del professorat d'educació física.
- b) Els centres d'educació primària.
- c) L'educació física escolar.
- d) Les activitats físiques extraescolars.
- e) L'Administració educativa.

a) Formació inicial i permanent del professorat d'EF

- Incloure en el pla d'estudis de la formació inicial del professorat de totes les especialitats una assignatura dedicada a la formació moral a l'escola, o educació en valors. L'objectiu d'aquesta assignatura seria reflexionar sobre la seva importància, aportació recursos didàctics per al seu tractament i oferir criteris d'actuació del professorat en el marc de cada una de les assignatures i en el conjunt del centre educatiu.
- Promoure la creació de seminaris de formació permanent d'educació física. Consolidar grups estables de professorat d'educació física, que serveixin per afavorir l'intercanvi d'experiències i materials didàctics, l'organització d'activitats conjuntes (intercentres), reflexió sobre els problemes específics de l'àrea, elaboració de propostes, etc. Establir la realització d'aquests seminaris dins de l'horari escolar –alguns equips estables han aconseguit aquest propòsit.
- Organitzar cursos i seminaris específics sobre els continguts actitudinals en educació física. En el context de formació permanent del professorat, oferir cursos i seminaris sobre el tractament didàctic dels continguts actitudinals: programació, metodologia i avaluació.

- Elaborar materials didàctics. Atesa la manca de materials didàctics que facilitin la tasca del professorat per a la reflexió, cal impartir i avaluar els continguts d'actituds, valors i normes en educació física, dissenyar materials didàctics sobre els continguts d'actituds, valors i normes.
- Potenciar i divulgar estudis i experiències educatives relacionades amb els continguts actitudinals en educació física. En la mateixa línia, fomentar investigacions relacionades amb aspectes actitudinals, ja que actualment són molt minoritàries, si les comparem amb les relacionades amb les investigacions realitzades en l'àmbit més procedimental.

b) Els centres d'educació primària

- A través del PEC i PCC, consensuar i definir els principals valors educatius que es volen promoure, prendre un compromís amb aquests valors com a col·lectiu i concretar propostes educatives per tal treballar-los en el centre, evitant que no quedin simplement en la manifestació d'unes intencions escrites en un document.
- Proposar el treball dels eixos transversals relacionats amb aquells temes que més preocupin al centre, a partir del context del centre educatiu i de l'anàlisi de les seves necessitats, i també fomentar i incrementar els treballs interdisciplinaris.
- Malgrat que l'educació en actituds i valors s'hagi d'assumir des de cada àrea concreta i des dels temes transversals, creiem necessari disposar, a més, d'un espai i un temps específic per al seu desenvolupament i que no necessàriament s'hagi de configurar com una assignatura concreta.
- Fer participar l'alumnat, en la mesura que l'edat els ho permeti, en l'elaboració de les normes del centre i en el desenvolupament de tasques quotidianes.
- Utilitzar els mitjans de comunicació a l'escola com per exemple la televisió, premsa, etc., per analitzar críticament els valors i contravalors que es proclamen en l'esport.
- Implicar les famílies en els treballs relacionats amb els valors de l'esport i l'activitat física, així com impulsar activitats culturals (conferències, xerrades, escrits, actes, etc.) relacionades amb aquests valors.
- Amb les famílies, analitzar críticament els valors de l'esport d'alt rendiment que es difonen en els mitjans de comunicació mitjançant debats, discussions, observació d'imatges, anàlisi de la premsa esportiva, etc.

- Mantenir i promoure la celebració de festes populars i tradicionals a l'escola, com a manera de preservar la cultura del país i d'expressar alegria i diversió compartida en l'àmbit de tot el centre.
- Mantenir i promoure sortides, excursions i colònies a l'entorn natural, en les quals s'afavoreixin situacions de convivència i relació entre l'alumnat i entre els alumnes i els mestres, a més de poder conèixer el medi natural, valorar-lo i respectar-lo.

c) L'educació física escolar

- Cal que el professorat prengui consciència que la seva tasca educativa no és neutral i, per tant, és important que incorpori una **voluntat explícita d'educar** en valors. En conseqüència, en primer lloc el professorat ha de prendre consciència de la importància que té la seva actuació com a mestre en l'educació de valors davant dels nens i nenes, ha de reflexionar sobre la seva pràctica educativa i s'ha de plantejar quins valors vol transmetre i quina és la millor manera per fer-ho.
- Aprofitar el caràcter vivencial de la matèria i les nombroses situacions conflictives que es produeixen a les classes d'educació física per reflexionar i dialogar amb els alumnes. Com? Aturant la classe i parlant amb els alumnes, suggerint-los que el conflicte es tracti a la tutoria, fent-los reflexionar sobre el tema, que els alumnes aportin solucions possibles, etc. Cal remarcar que algunes situacions requeriran un tractament immediat per resoldre la situació que ha generat el conflicte, i d'altres potser es podran postposar per treballar-les a l'aula.
- Afavorir la creació de situacions que facilitin la comunicació del grup mitjançant el diàleg i la reflexió, no únicament per tractar conflictes, sinó també per transmetre vivències, sensacions, fer propostes, intercanviar opinions, etc.
- Plantejar propostes de treball respecte als hàbits higiènics més enllà del fet de dutxar-se o no, implantar-les de manera progressiva en funció de l'edat dels nens i implicar el professor o tutor en la seva realització, així com els mestres de matèries afins (naturals, socials...).
- Promoure unes pràctiques físiques lúdiques i participatives que no suposin l'exclusió de cap nen per motius de gènere o nivell d'habilitat física. Evitar jocs que impliquin l'eliminació, així com les activitats que impliquin llargues estones d'espera ja que, a part que disminueixen el temps de pràctica real, són situacions que solen generar conflictes entre l'alumnat.
- Malgrat el caràcter lúdic de l'assignatura, el mestre no ha de renunciar al potencial de superació de l'educació física i d'algunes activitats, i ha d'introduir propostes que estimulin la superació, el repte, l'esforç i la

millora, i que l'alumne prengui consciència dels avenços realitzats. La superació es pot promoure a partir de conductes molt senzilles i que el mestre informi del propi progrés (per exemple, un nen que no saltava a corda i ara ho fa, no feia una tombarella i ara sí), els elogis i ànims, les correccions, els reptes cap a situacions de més dificultats i també estimulant la constància i l'esforç (per exemple un nen o una nena millorarà la resistència si sovint va a córrer, farà la vertical si en fa moltes, etc.), considerant que l'aprenentatge basat en la repetició es indispensable per a dominar determinats continguts.

- Introduir de manera progressiva continguts poc treballats, sobretot els relacionats amb l'expressió corporal, ritme, dansa, etc., buscant mecanismes de motivació per a aquells alumnes que més resistències ofereixin, i la creació d'un ambient de sessió adequat per facilitar la desinhibició i la introducció d'aquestes activitats.
- Fomentar propostes d'activitats i jocs cooperatius que facilitin l'autoestima, l'acceptació dels altres, el fet de compartir i l'ajuda mútua. Això no ha de significar desestimar els jocs competitius, ja que la competició aporta valors com ara la motivació, l'esforç i la superació, l'acceptació dels resultats, etc.; la competició s'ha de plantejar com un mitjà educatiu i no com una finalitat, i reflexionar sobre aquest aspecte també és un valor que cal transmetre o reflexionar amb el grup classe.
- Fer participar els nens en l'aportació de jocs i propostes, en l'elaboració revisió i incorporació de noves regles en el joc, entenent que les regles són convencions i que s'han de respectar, però que si hi ha acord també es poden modificar.
- Fer participar en l'endrec i recollida del material, transmetre la importància de la seva conservació i respecte, així com potenciar mesures de seguretat derivades de l'ús de determinat material i de la realització de determinades activitats.
- Millorar l'ambientació dels espais esportius coberts, mitjançant pòsters, treballs, murals... aportats pels alumnes i introduir elements com la disposició del material, música, canvis d'il·luminació, etc., que facilitin la creació d'un ambient agradable de treball en funció de les diferents situacions educatives que es desenvolupin a cada moment. Diversificar el tipus d'espais on es realitzi les classes d'educació física: espais naturals, espais no convencionals, etc.
- Preparar materials didàctics o propostes de treball destinats a treballar a l'aula, a l'espai de tutoria, o vinculat a altres matèries (plàstica, llengua, socials...) de manera que determinats temes es puguin abordar interdisciplinàriament.

- Valorar la utilització de possibles estratègies de motivació intrínseques i extrínseques que afavoreixin el manteniment d'una actitud positiva cap a la pràctica d'activitats físiques al llarg del curs, sobretot en els darrers anys de primària, que és on es detecta una baixada de la motivació i interès cap a l'activitat física i l'esport escolar.

d) Per a les activitats físiques extraescolars

- Incloure en el projecte educatiu de centre el programa d'activitats físiques extraescolars, plantejades sota una vessant educativa i formadora cap a l'activitat física i l'esport, vinculant-lo amb el programa d'educació física en horari lectiu i els seus objectius.
- Implicar de manera efectiva el professorat d'educació física en la coordinació de les activitats físiques extraescolars. Això no ha de significar que el mestre especialista hagi d'impartir l'esport extraescolar, sinó que l'ha de coordinar, n'ha de supervisar els objectius, donar criteris de selecció de les activitats, etc. Aquesta tasca s'ha de contemplar com una part de la seva dedicació al centre educatiu.
- Revisar el model d'esport extraescolar que planteja l'Escola Catalana de l'Esport (DGE) des del punt de vista que se centra únicament en la competició; ampliar el nombre de modalitats esportives per tal de fer-lo més participatiu, i estimular la participació femenina.
- Garantir que els monitors, entrenadors i tècnics responsables de les activitats físiques extraescolars disposin de titulació mínima —més enllà del voluntariat— i que inclogui una formació no únicament en relació amb l'ensenyament d'unes tècniques i habilitats (procediments) sinó també de la formació dels nens i nenes com a persones (en l'àmbit de les actituds, els valors i les normes).
- Incloure en els cursos de formació d'entrenadors, tècnics i àrbitres, que promouen les diferents federacions esportives, un mòdul de formació destinat a la reflexió sobre els continguts d'actituds, valors i normes. Aquest mòdul tindria com a objectiu principal sensibilitzar i analitzar situacions concretes extretes de la realitat de l'esport extraescolar, per afavorir una educació en valors.
- Promoure a cada una de les modalitats esportives de l'àmbit extraescolar un premi al *fair play* o joc net, destinats a promoure i difondre els valors educatius de l'esport.
- Sensibilitzar i informar les famílies, pares i mares concretament, del valor i objectius de la competició en edat escolar, reflexionant sobre la importància de la salut i el fet de gaudir de l'activitat física practicada, per davant dels resultats que se n'obtinguin. Insistir que la conducta i l'opinió dels pares i

mares davant d'un esdeveniment esportiu és fonamental per a l'adquisició de valors dels seus fills.

e) Administració educativa

- Millorar els equipaments dels centres. Necessitat de revisar la situació actual dels espais i instal·lacions esportives dels centres, així com la situació, adequació i disponibilitat dels vestidors i dutxes, i de les dependències on s'emmagatzema el material esportiu. Plantejar uns mòduls mínims en funció del nombre d'alumnes /centre que utilitzin la instal·lació i que prevegin un espai tancat per poder impartir treballs que impliquen relaxació, desinhibició, reflexió, autocontrol, etc. així com la resta de continguts quan les condicions meteorològiques no permeten treballar a l'aire lliure.
- Realitzar un estudi amb profunditat sobre la necessitat o no que hi hagi dutxes als centres educatius de primària, i fer propostes del treball sobre la higiene i la salut a partir d'aspectes no centrats únicament en la dutxa. Plantejar-se la higiene i salut realment com un bloc transversal, desenvolupant propostes molt concretes i que impliquin el conjunt del professorat del centre.
- Potenciar ajuts per a l'adquisició de material esportiu i didàctic. Malgrat que la situació del material d'educació física ha millorat molt en els darrers anys, hi ha una part important d'aquest material que es deteriora i es desgasta, i convé renovar-lo. La varietat de materials, a part de ser elements indispensables per impartir determinats continguts, també constitueixen un element de motivació important. D'altra banda, a la major part dels centres no hi ha cap tipus de material didàctic de suport (vídeos, diapositives, llibres...) per treballar els continguts d'educació física a un nivell més conceptual o actitudinal. Cal que l'Administració estableixi un mòdul bàsic de material esportiu i didàctic, i mecanismes per finançar-lo.
- Augmentar la dotació de materials existents als centres de recursos. Dotar de materials esportius i didàctics els centres de recursos, de manera que es pugui tenir accés a aquests materials, que habitualment són molt costosos i tenen una utilització més esporàdica i puntual (festes, diades especials, etc.).
- Estabilitzar les plantilles de professorat i adequar els horaris dels centres per a la realització de treballs en equip, com els que comporten el treball dels eixos transversals i treballs interdisciplinaris.
- Realitzar campanyes de sensibilització i promoció de valors en l'activitat física i l'esport en els diferents àmbits: escola, universitat, federacions i

clubs, ajuntaments i famílies, i crear programes i propostes concretes d'actuació per a cada un dels àmbits esmentats. A més, cal implicar-hi:

- a) Organismes nacionals i internacionals en les campanyes de sensibilització i promoció com ara el Comitè Olímpic Català, el Comitè Olímpic Espanyol i el Comitè Olímpic Internacional.
- b) Esportistes d'alt nivell en la promoció i difusió d'aquestes campanyes, i amb la dotació d'un premi de *fair play* (individual o col·lectiu) a les millors conductes d'esportivitat en l'àmbit de l'alt rendiment.
- c) Mitjans de comunicació: premsa, ràdio i televisió, que facin ressò dels veritables valors de l'esport, que facin difusió d'esports minoritaris i també que incrementin les informacions sobre la participació femenina en l'activitat física i l'esport.

4. Futures línies d'investigació

Una vegada hem exposat les limitacions principals de l'estudi realitzat, les conclusions sobre el tema, i les principals propostes d'actuació, volem deixar constància de possibles línies d'investigació que ens podem plantejar en el futur, així com fer alguns suggeriments i orientacions respecte a les metodologies que utilitzariem.

La primera reflexió és que atesa l'amplitud de l'estudi presentat, calen estudis posteriors que aprofundeixin en l'anàlisi d'una de les moltes i variades actituds que han sorgit en aquesta recerca. En especial, hem considerat que tenen un gran interès les referides a les actituds higièniques, la superació, la desinhibició, i l'autocontrol (actituds en relació amb un mateix); també les de caràcter social, on es destaca l'interès per analitzar temes sobre col·laboració/competició, temes constantment presents a les classes d'educació física i que han resultat molt polèmics en els diferents àmbits educatius. També destaquem la necessitat d'ampliar estudis en relació a l'agressivitat, ja que en alguns centres la situació és força alarmant i molts mestres s'han manifestat impotents per afrontar aquest problema i, finalment, creiem interessant fer algun estudi en profunditat que faci referència a la importància del contacte físic, ja que pensem que pot ser una manera de manifestar l'afectivitat del nen i també de canalitzar la seva agressivitat, entre altres aspectes importants.

D'altra banda, convindria potenciar estudis i investigacions que analitzessin la intervenció de la família en el desenvolupament de les actituds i valors en l'activitat física i l'esport, a més que es proposessin intervencions concretes sobre com treballar conjuntament la família i les escoles en el desenvolupament de les actituds i valors en l'educació física.

Una línia d'investigació de gran interès es podria centrar en estudis sobre la influència dels mitjans de comunicació en l'adquisició d'actituds i valors en l'activitat física i l'esport, analitzar els models que promouen les actituds que fomenten i remarquen el llenguatge que utilitzen, les imatges que incorporen, etc. Molt relacionat amb l'anterior seria el fet d'analitzar la influència de l'esport d'alt rendiment o esport d'alta competició en els nens en edat escolar.

Tai com hem assenyalat en la nostra investigació el mestre ocupa un lloc fonamental en la conformació i transmissió d'actituds i valors. Per tant, seria desitjable que es desenvolupessin futurs estudis que aprofundissin en l'actuació del mestre com a principal agent de canvi: aspectes relacionats amb la seva personalitat, la manera de comportar-se i relacionar-se amb els alumnes, les estratègies d'organització i control del grup, mecanismes de motivació, la participació en la sessió, les demostracions, etc. Centrar un estudi en aquest àmbit podria aportar millores significatives en el coneixement del tema plantejat.

Finalment, creiem que futures investigacions sobre actituds, valors i normes en educació física, a més d'estar centrades en temes més concrets, han de guiar-se per una metodologia més qualitativa que quantitativa, fonamentada en l'observació, entrevistes en profunditat, estudi de casos, etc., o l'etnografia, ja que l'educació moral es transmet en el dia a dia, en les tasques més quotidianes, tal com proposa Puig:

"L'educació moral, més que assolir-se a través de classes, es transmet gràcies al clima de l'aula i de l'escola: es vehicula mitjançant el que, d'una manera vaga però significativa, anomenem el dia a dia de l'educació. La moral s'aprèn a tot arreu, i no únicament ni principalment durant una estona de classe dedicada ensenyar-la." (Puig 1998:9)

Malgrat aquesta orientació metodològica, és evident que en funció del tema d'estudi s'haurà d'escollir un tipus de metodologia o un altre i, per tant, no desestimem ni infravalorem la utilització de metodologies més quantitatives, ja que en determinats temes també poden ser de gran interès.

D'altra banda, atès el caràcter complex i interdisciplinari que suposa l'estudi d'actituds i valors, considerem que, en el futur, si es plantegen possibles recerques en aquest àmbit, seria molt enriquidora la possibilitat d'endegar un treball col·legiat entre experts en didàctiques específiques —educació física en el cas que en referim— i professionals de la psicologia o pedagogia socials, ja que permetria contrastar les opinions i les aportacions dels especialistes des de punts de vista de les diverses àrees professionals i això facilitaria l'estudi dels diferents temes amb més profunditat.

Capítol VII. Bibliografia

Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA (1.999). **Una escola més esportiva i un esport més educatiu. Conclusions del Congrés de l'Esport i l'Educació Física en Edat Escolar a la ciutat de Barcelona. L'Educació és la clau.** Ed. Institut d'Educació i Direcció d'Esports.

ALTAREJOS, F.; IBÁÑEZ, J.; Jordan J.A. i JOVER, G (1998). **Ética docente.** Ariel. Educación. Barcelona.

ALVARO, F.; CARDUS, S. I MELICH, J.C. (1996). **Valors sota X.** Columna. Hospitalet de Llobregat.

ANDRE, J.(1985). *Quines han estat i són les tendències de l'EF.* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 1. INEFC. Barcelona

ANGUERA ARGILAGA, M.T. (1985). **Manual de prácticas de observación.** Editorial Trillas. Mexico.

ANTOLIN, L. (1998). *El desarrollo moral y els sistema de valores de los adolescentes en la competición deportiva.* **Congrés Internacional d'Esport per a tothom.** Comunicació. CEO. UAB. Barcelona.

ARANGUREN, J.L. (1976). **Etica.** 6^a. Edició. Biblioteca de la Revista de Occidente. Madrid.

ASINS (1999). *Educar contra què?* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 56 (107-109). INEFC. Barcelona

ASTRAIN, C.(1998). *Deporte escolar y actividad educativa. Divergencias encubiertas.* Actes de **Jornadas sobre el Deporte Escolar.** Comunicació. Pamplona

AYORA PEREZ, D.(1997). **Factores psicológicos, sociales, estructurales y de rendimiento de la educación físico deportiva en adolescentes.** Micropublicació. Universitat de València.

AYORA, D.; CAMPOS, J i ALTRES (1997). **Aportaciones al estudio de la actividad física y el deporte**. IVEF. Valencia.

BAKKER, F.C.; WHITING, H.T.A. i VAN DER BRUG (1993). *Deporte y agresión*. A **Psicología del Deporte. Conceptos y aplicaciones**. CSD. Ediciones Morata, S.L. Cap. IV (91-135). Madrid.

BAKKER, F.C.; WHITING, H.T.A. i VAN DER BRUG (1993). *Motivación y deporte*. A **Psicología del Deporte. Conceptos y aplicaciones**. CSD. Ediciones Morata, S.L. Cap. II (18-62). Madrid.

BANTULA, J.; BONSON, N. i altres (1997). **Passat i present de l'educació física a Barcelona. Ajuntament de Barcelona**. Estudis i recerques. Esports I. Barcelona

BANTULA, J.(1998). **Juegos motrices cooperativos**. Ed. Paidotribo. Col. Pedagogias corporales. Madrid

BARBERO, J.I. (1996). *Cultura profesional y curriculum (oculto) en educación física. Reflexiones sobre las imposibilidades de cambio*. **Revista de Educación**, nº 311 (13-49). Madrid.

BLÁZQUEZ, D. (1986). **Iniciación a los deportes de grupo**. Martínez-Roca. Barcelona.

BLÁZQUEZ, D. (1990). **Evaluar en educación física**. Inde. Barcelona.

BLÁZQUEZ, D. i altres (1995). **La iniciación deportiva y el deporte escolar**. INDE Barcelona.

BLAZQUEZ, D. (1998). **La iniciación deportiva y el deporte escolar. Innovación y desafío. Jornadas del Deporte en edad escolar**. Comunicación. Pamplona.

BOIXADORS, M. i CRUZ, J.(1995). *Evaluación del Fair Play en futbolistas jóvenes*. **Revista Española de Educación Física**. Vol.2, núm. 3 (13-22). Madrid.

BOLÍVAR BOTIA, A. (1992). **Los contenidos actitudinales en el currículo de la reforma. Problemas y propuestas**. De. Escuela Española. Madrid

BOLÍVAR BOTIA, A (1995). **La evaluación de valores y actitudes**. Hacer Reforma. Alauda. Anaya. Madrid.

BOLÍVAR, A.; TAVERNER, J. I VENTURA, M. (1995). *Orientaciones actuales en la educación ético-cívica*. **Revista de Ciencias de la Educación**, núm. 164. (507-532). Madrid.

BONAL, X. i TOME, A. (1997). *Construir l'escola Coeducativa. La sensibilització del professorat. Quaderns per a la coeducació*, núm. 12. ICE. Barcelona.

BUNES I ALTRES (1993). **Los valores en la L.O.G.S.E. Un análisis de documentos a través de la metodología de Hall-tona**. ICE. Universidad de Deusto. Bilbao.

BURRIEL, J.C.(1998). *"Els tècnics responsables de l'educació física en edat escolar: formació i sortides professionals"*. Ponència. **Congrés de l'Educació física i l'Esport en edat escolar a la ciutat de Barcelona**. Institut d'Educació. Barcelona.

CAGIGAL, J.M. (1996). **José Maria Cagigal. Obras selectas. VOL I, II i III**. Ed. COE, Ente de Promoción Deportiva "Jose Mª Cagigal" i Asociación española de Depòrte para Todos. Cadiz

CAGIGAL, J.M. (1998). **Oh deporte! Anatomía de un gigante**. Miñón. Valladolid.

CAMERINO, O. (1995). **Integració metodologica en la investigació de l'educació física**. Col.lecció recerca. INEFC. Barcelona

CAMPS, V. (1990). **Virtudes publicas**. Ed Espasa Calve. Madrid

CAMPS, V. (1994). **Los valores de la educación**. Serie Hacer Reforma. De. Alauda. Anaya. Madrid.

CAMPS, V. i altres (1998). *Educación en valores: un reto educativo actual*. **Cuadernos monográficos del ICE**, núm. 9. Universidad de Deusto. Bilbao.

CANTERA, P. i GONZALEZ, N.(1999). *El valor de los contenidos de educación física: una contribución para la educación integral del alumnado*. **La Educación Física en el SXXI. Actas del 1er Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicación (657-665). Jerez

CARLIER, G (1998). *L'étiqúe du sport au gymnase*. **ADEPS**, núm. 161-162 (32-37). Bruxelles.

CARMONA, J. I MANRESA J. (1992). *Jugando a no competir*. **Revista de Educación Física**. núm. 43. (2-12).

CARRANZA, M (1985). *La psicomotricitat a l'escola*. **Cuadernos de Pedagogia**, núm. 118. Barcelona.

CARRANZA, M i altres.(1992). **Barcelona i l'educació física al món educatiu**. Ajuntament de Barcelona. Àrea d'Educació. Barcelona

CARRERAS, LL i altres (1998). **Cómo educar en valores. Materiales, textos, recursos y técnicas.** Narcea S.A. Ediciones Madrid. 6ª. Edición. Madrid

CASASA, J (1998). *Esport i salut en edat escolar. Congrés de l'Educació física i l'esport en l'edat escolar a la ciutat de Barcelona.* Ponència. Institut d'Educació. Barcelona.

CASCON, P i MARTIN, C. (1997). **La alternativa al Juego I. Juegos y dinámicas de educación para la paz.** EDUPAZ. 2ª. Edición. Madrid.

CASCON, P. i MARTIN, C. (1997). **La alternativa al Juego II. Juegos y dinámicas de educación para la paz.** EDUPAZ. 2ª. Edición. Madrid.

CASTAÑER, M I CAMERIONO, O (1991). **La educación física en la enseñanza primaria.** INDE. Barcelona.

CASTAÑER, m (1993). *El comportament no verbal de l'educador físic.* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 33(40-48). Barcelona.

CASTAÑER, M (1996) . *La metodología observacional aplicada al anàlisis de la comunicació no verbal del discurs del docent.* A **La investigación de la enseñanza de la educación física.** Cap. I (27-53). Universidad de Extremadura. Cáceres.

CASTAÑER, M i TRIGO, E (1995). **Globalidad e interdisciplina curricular en la enseñanza primària. Propuestas teórico pràcticas.** INDE. Barcelona.

CASTEJÓN, F.J. (1995). *Construcción y utilización de indicadores en la evaluación de la educación física escolar.* **Revista Española de Educación Física y Deportes.** Vol 2, núm.4.(20-26). Madrid.

CASTEJÓN, F.J. (1996). **Evaluación de programas en educación física.** Gymnos. Madrid.

CASTEJÓN, F.J. (1997) *La iniciació esportiva en l'educació primària: el que opinen els professors d'educació física.* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm.48. (24-33). INEFC. Barcelona.

CASTEJÓN, F.J. (1998). *La evaluación de la educación física en la educación primaria: reflexion y alternativas sobre los datos del INCE.* **Revista de Educación**, núm. 317 (345-359). Madrid.

COHEN, L I MANION, L. (1990). **Métodos de investigación educativa.** Col. Aula Abierta. La Muralla S.A. Madrid.

COLL, C.; POZO, J.I.; SARABIA, B. i VALLS, E. (1992). **Los contenidos en la Reforma. Enseñanza y aprendizaje de conceptos, procedimientos y actitudes.** Santillana. Aula Siglo XXI. Madrid.

- COMELLAS, M. J. i MERCADER, I. (1992). *Finalitats educatives de l'esport en l'educació secundària*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 29. (32-43). INEFC. Barcelona.
- COPLEF.(1979). *Manifiestos sobre educación física i deportes por organismos internacionales*. Madrid.
- CORPAS, J. TORO, S I ZARCO, J.(1991). **Educación Física. Manual para el profesor**. Ed. Aljibe. Málaga.
- CORTES, N. HERNANDEZ, A i ALTRES (1996). *Mensajes generadores de discriminación sexual en torno a la actividad físico-recreativo-deportiva de las mujeres durante el franquismo*. A **Retos de las Ciencias sociales aplicadas al deporte. Investigación Social y Deporte**, núm. 2 (49-54). AEISAD. Pamplona.
- CRUZ, J. (1998). *Papel del entorno deportivo en los valores de futbolistas jóvenes*. Comunicació. **Congrés Internacional Esport per a Tothom**. CEO. UAB. Barcelona.
- CRUZ, J. BOIXADORS, M. i altres (1991) *Identificación de valores relevantes en jugadores juvenens de futbol*. **Revista de Investigación y documentacion sobre las ciencias de la Educación Física**, núm.19 (83-98).
- CRUZ, J. BOIXADORS, M. I ALTRES (1998). *Papel de los agentes de socialitzación en deportistas en edat escolar*. **Revista de psicología del deporte**. Vol 7- núm.2. (295-310) Universitat Illes Balears.
- CRUZ, J. i ALTRES (1996). *Existe un deporte educativo?: papel de las competiciones deportivas en el proceso de socializacion del niño*. **Revista de Psicología del Deporte**, núm.9-10 (11-132). Federación Española de Asociaciones de psicología del Deporte. Universitat Illes Balears.
- CSD (1996) **1er. Inventario de proyectos de investigación deportiva en España**. MEC. CSAD. Madrid.
- DE ANDRES, B. i AZNAR, P.(1996). *Activitat física, esport i salut: Factors motivacions i axiològics*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm.46 (12-19).INEFC. Barcelona.
- DEL VILLAR ALVAREZ, F (1996). **La investigación en la enseñanza de la educación física**. Universidad de Extremadura. Madrid.
- DELFOSE, C., LEDENT, M. PIÉRONT, M i ALTRES (1995). *Attitudes d'enfants de 6 à 12 ans à l'égard de l'education physique scolaire et de ses objectifs*. **ADEPS**, núm. 149 (35-48). Bruxelles.

DELFOSSÉ, C., LEDENT, M., PIÉRON, M. i ALTRES (1997). *Les attitudes de jeunes Européens à l'égard de l'école et du cours d'éducation physique*. **ADEPS** núm. 159,160 (96-105). Bruxelles.

DELGADO, M. (1996). *La investigación de las competencias de enseñanza en la formación inicial del profesorado de Educación Física. Des de una perspectiva de la racionalidad técnica hacia una reflexión crítica*. A **La investigación de la enseñanza de la educación física**. Cap. 4 (143-156). Universidad de Extremadura. Cáceres.

DELGADO, M. (1999). *Prevención y seguridad como estructura básica de actuaciones del profesorado en el ámbito de la actividad física*. **La Educación Física en el S.XXI. Actas del Primer Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicació. (301-326). Jerez.

DELORS, J. (1996). **Educació: hi ha un tresor amagat a dins. Informe per a la Unesco de la Comissió Internacional sobre Educació per al S.XXI**. UNESCO. Barcelona.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1992). **Curriculum d'Educació Primària**. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

DEPARTAMENT DE PEDAGOGIA SISTEMÀTICA I SOCIAL. (1992) **Simposium internacional de filosofia de l'Esport. Educació ètica i estètica de l'activitat física i l'esport**. Ponències Volum I i II. UAB. Barcelona.

DEVIS, J. (1999). *Emoción, educación física escolar e innovación: la revisión de un estudio de casos*. **La Educación Física en el S.XXI. Actas del Primer Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicació. (207-245). Jerez.

DEVIS, J. i PEIRO, C. (1992). **Nuevas perspectivas curriculares en educación física: la salud y los juegos modificados**. INDE. Barcelona.

DEVIS, J. I PEREZ, V. (1999). *Las actitudes hacia la actividad física relacionada con la salud: la distinción entre actitudes hacia el resultado y las actitudes hacia el proceso*. **La Educación Física en el SXXI. Actas del 1er Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicación (643-655). Jerez.

DIAZ LUCEA, J. (1994). **El curriculum de la Educación Física en la Reforma Educativa**. INDE. Barcelona.

DIEZ, E. i GONZALEZ, R. (1996). **Taller de valores. Educación primaria**. Propuesta didáctica. Escuela Española. Madrid.

DURÀ, J. (1998). *La competició esportiva en edat escolar a l'escola. El CEEB*. Ponència. **Congrés de l'Educació física i l'Esport en edat escolar a la ciutat de Barcelona**. Institut d'Educació. Barcelona.

DURAN, J. (1996). **El vandalismo en el fútbol. Una reflexión sobre la violencia en la sociedad moderna.** Gymnos. Madrid.

DURAN, J. (1996). *La sociología figuracional de Norbert Elias como respuesta a los retos teóricos y metodológicos de la sociología del deporte: el caso del vandalismo en el fútbol como forma de conflicto social.* A los **Retos de las Ciencias sociales aplicadas al deporte. Investigación Social y Deporte** núm. 2 (25-29). AEISAD. Pamplona.

DURAN, J. (1999). *Deportes y medios de comunicación: una propuesta educativa.* **La Educación Física en el SXXI. Actas del 1er Congreso Internacional de Educación Física.** Comunicación (327-352). Jerez.

DURAN, J. i altres. (1998). *La actividad física i el deporte como instrumentos educativos i de integración social con jóvenes socialmente desfavorecidos: una experiencia en el programa de aulas-taller y garantía social de la comunidad de Madrid.* Comunicación. **Congrés Internacional Esport Per a Tothom.** CEO. UAB. Barcelona.

ESCAMEZ, J. i ORTEGA, P. (1986). **La enseñanza de actitudes y valores.** Nau llibres. Valencia.

ESPIN, J.V.; RODRIGUEZ, M^a. L. i ALTRES. (1996). **Análisis de recursos educativos desde la perspectiva no sexista.** Laertes. Barcelona.

ESPINOSA, VIDANES i ESPINOSA. **La ordenación bàsica de la Educación Primària. Enseñanzas mínimas, Calendario y Requisitos mínimos de los Centros.** Ed. Escuela Española. Madrid.

FERNANDEZ GARCIA, E. (1996). *Representaciones diferenciadas sobre actividad física y género en el futuro profesorado de educación primaria.* A **La investigación de la enseñanza de la educación física.** Cap. 3 (105-142). Universidad de Extremadura. Cáceres.

FERNANDEZ, G. NAVARRO, V. (1989). **Diseño curricular en educación física.** INDE. Barcelona.

FERNÁNDEZ RIO, J. (1999). *La metodología cooperativa como marco para la socialización en el aula de educación física.* **Actas del XII Congreso Nacional de Educación Física.** Comunicación (216-228) Huelva

FERNÁNDEZ-RIO, J. i GONZALEZ, C. (1999). *La cooperación como metodología para una educación física innovadora.* **La Educación Física en el S.XXI. Actas del Primer Congreso Internacional de Educación Física.** Comunicació. (633-641). Jerez.

- FERRATER MORA, J.(1994). **Diccionario de Filosofía**. Ariel S.A. . Barcelona.
- FRAILE, A. (1997). *Prespectiva crítica de una experiencia de deporte escolar*. **II Jornadas sobre sociología del deporte**. Ponència. Màlaga
- FRONDIZI, R. (1958). **¿Qué són los valores?. Introducción a la axiología**. Fondo de cultura econòmica. Mexico. Buenos Aires.
- FULLAN, M. i HARGREAVES, A. (1997). **¿Hay algo por lo que merezca la pena educar en la escuela?.** Publicaciones M.C.E.P. Sevilla.
- GAIRÍN, J. (1986). **Aprendizaje y cambio de actitud en la didáctica especial de las matemáticas**. Tesis doctoral. Departament de Pedagogia Aplicada. UAB.
- GAIRÍN, J. (1987) **Las actitudes en educación. Un estudio sobre educación matemática**. PPU. Serie Psicopedagógica. Barcelona
- GAIRÍN, J.; ANTÚNEZ, S. i PÉREZ, A. (1987). **Temas actuales de educación**. Panoràmica y prespectivas. PPU. Barcelona
- GARCÍA, M. i ASINS, C. (1994). *La coeducación en educación física*. **Cuadernos para la coeducación**, núm.7. ICE. Barcelona
- GARCÍA FERRANDO, M. (1986). **Hábitos Deportivos de los Españoles. Sociología del comportamineto deportivo**. Instituto de Ciencias de la Educación física y el Deporte. MEC. CSD. Madrid
- GARCÍA FERRANDO, M. (1990). **Aspectos sociales del Deporte. Una reflexión sociològica**. Alianza Deporte. CSD. Madrid.
- GARCIA FERRANDO, M. (1997) **Los españoles y el Deporte, 1980-1995 un estudio sociològico sobre comportamiento, actitudes y valores**. CSD Valencia. Tirant lo blanch DL.
- GARCÍA FERRANDO, M.; PUIG, N. i ALTRES. (1998) **Sociología del Deporte. Ciencias Sociales**. Alianza Editorial. Madrid.
- GEDE (1999). *Grup d'estudi de Dones i Esport*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 55, (97-100). INEFC. Barcelona.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1998). Guia pràctica familiar.
- GÓMEZ DACAL, G. (1989). **Diseño curricular en la educación primaria**. Edición comentada. Editorial Escuela Española S.A. Madrid.
- GUTIÉRREZ SANMARTÍN, M. (1995). **Valores sociales y deporte. La actividad física y el deporte como transmisores de valores sociales y personales**. Col.

Monografías sobre Ciencias de la Actividad física y el deporte. Gymnos Editorial. Madrid

GUTIÉRREZ SANMARTÍN, M. (1998). *Desenvolupament de valors en l'educació física i l'esport*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 51. 1er Trimestre. Barcelona.

GUTIÉRREZ SANMARTÍN, M. (1998) *La adquisición de valores sociales y éticos a traves del deporte*. **Jornadas sobre el Deporte Escolar**. Ponència. Pamplona.

GUTIERREZ, M. (1999). **Ética deportiva , deporte educativo**. Ponència. Cursos d'estiu INEFC. Barcelona.

HERNANDEZ, A.; CORTES, N i ALTRES (1996). *La formación de profesorado de educación física. El género como factor diferenciador*. A **Retos de las Ciencias sociales aplicadas al deporte. Investigación Social y Deporte**, núm. 2 (161-169). AEISAD. Pamplona.

HERNÁNDEZ ÁLVAREZ, J.L. (1996). *La construcción histórica i social de la educación física: el currículo de la Logse ¿una nueva definición de la educación física escolar?* **Revista de Educación**, núm. 311 (51-76).

HERNÁNDEZ MORENO, J. (1990). *L'activitat física i l'esport en l'àmbit de la ciència*. **Revista Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 22. Generalitat Catalunya. INEFC. Barcelona

IBÁÑEZ, S.J. i MEDINA, J. (1999). *Relacions entre la formació de l'entrenador esportiu i la formació del professor d'educació física*. **Revista Educació Física i Esports**, núm. 56 (39-45). INEFC. Barcelona.

IMERONI, A i MARGARIA, R (1980). *Erase una vez la gimnasia*. Ed. Gedigsa. Col. Hombre y sociedad. Madrid.

JIMÉNEZ MARTÍN, P.J. (1999). *Modelo para educar en valores a jóvenes en riesgo a traves de la actividad física y el deporte: una experiencia en la comunidad de Madrid*. **La Educación Física en el s. XX. Actas del primer Congreso Internacional de Educación Física**. (761-777) Jerez.

JORDÁN, J.A. i SANTOLARIA, F. (1995). **La educación moral, hoy. Cuestiones y perspectivas**. 2ª. Edición. Psicología y educación. EUB. Barcelona

LAGARDERA OTERO, F. (1989) *Educació física sistèmica: vers un ensenyament contextualitzat*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 16-17 Generalitat Catalunya. INEFC. Barcelona

LATORRE, A.; DEL RINCON, D.; SANS, A i ARNAL, J.(1995). **Tècniques de investigació en ciencias sociales**. Dykinson, S.L. Madrid

LATORRE, A. DEL RINCON, D. i ARNAL, J. (1996). **Bases metodològiques de la investigació educativa**. GR92. Barcelona.

LIRIA, J.L. i ALTRES (1999). *Agresivitat y educació física. Una proposta de actuació*. **Actas del XII Congreso Nacional de Educación Física**. Comunicación (264-269)) Huelva.

LUCINI, F.G. (1992). **Educación en valores y diseño curricular**. Alhambra Longman. Documentos para la reforma. Madrid.

LUCINI, F.G. (1993). **Temas transversales y educación en valores**. Alauda-Anaya. Madrid

LUCINI, F. G. (1995). **Temas transversales y áreas curriculares**. Madrid.

MARÍN, R. (1993). **Los valores un desafío permanente**. Ed. Cincel. Col. Aula-taller de psicopedagogía. Madrid.

MARTÍNEZ, M. (1993). *L'avaluació de l'educació física en l'ensenyament secundari des de la perspectiva de la reforma*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 34. (83-86) Barcelona.

MARTÍNEZ, M., BUXARRAIS, R i altres (1993). *Se pueden secuenciar las actitudes?* **Revista AULA**, núm. 10. Gener 1993.

MARTÍNEZ, M.; PUIG, J.M. i altres (1991). **La educación moral. Perspectivas y técnicas de trabajo**. MIE. ICE Universitat de Barcelona. Editorial Graó. Barcelona

MARTÍNEZ, M. (1998). **El contrato moral del profesorado. Condiciones para una nueva escuela**. Desclée De Brouver. Bilbao.

MAURI, T.;VALLS, E. i GÓMEZ, I.(1992). **Els continguts escolars. El tractament en el currículum**. Editorial Graó. ICE de la Universitat de Barcelona. MIE. Materials Curriculars. Barcelona.

MEC (1992). **Educación y valores en España**. Actas del seminario Comisión Española de la Unesco. CIDE.

MESA, R. (1999). *El profesorado de educación física ante el consumismo y los mensajes emitidos por los medios de educación*. **La Educación Física en el SXXI. Actas del 1er Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicación (353-362). Jerez.

MIMBRERO, J. i altres.(1998). *Actituds i valors respecte a l'esport en alumnes d'ensenyament secundari obligatori (ESO)*. Comunicació. **Congrés Internacional d'Esport per a tothom**. CEO. UAB. Barcelona.

- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1989). **Diseño curricular Base. Educación Primaria.** Madrid.
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1992). **Educación Moral y cívica.** Col Transversales. Madrid
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1992). **Primaria. Área de Educación Física.** Cajas Rojas
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1992). **Propuestas de secuencia Educación física.** Editorial Escuela Española. Madrid
- MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (1993). **Temas Transversales y Desarrollo Curricular.** Col. Transversales. Madrid
- MIRANDA, J. (1992). *El juego motriz: sus valores educativos i socioculturales.* **Revista educación física teoría y práctica.** núm. 43 (2-12). Enero-febrero.
- MONELLS, M. (1995) *Els valors de l'esport.* Rev. **COPLEFC** núm.13 (12-15). Barcelona.
- MORAGAS, M. (1992). **Cultura, símbols i Jocs Olímpics. La mediació de la comunicació.** Generalitat de Catalunya.
- MORAGUES, M. i BOTELLA, M (1995). **Les claus de l'èxit. Impactes socials, esportius, econòmics i comunicatius de Barcelona'92.** CEO. UAB. Barcelona.
- MORENO, J.A., RODRIGUEZ, P.L i GUTIERREZ, M.(1997). **Intereses y actitudes hacia la Educación Física.** Pendent de Publicació. Treball premiat en el concurs d'articles del COPLEF de Catalunya.
- MOSQUERA, M^aJ. (1998) *Educació per a la no violència en l'esport per a tothom.* **Congrés Internacional d'Esport per a tothom.** CEO.UAB. Barcelona.
- MOSQUERA, M^aJ. I SÁNCHEZ, A. (1998). *El problema de la violència als espectacles esportius des de la sociologia de l'esport. Un marc teòric d'anàlisi.* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 51 (109-110). INEFC. Barcelona.
- MURO, M. SALLEN, S. i TALAVERO (1993). **Civisme a l'esport.** Senderi Quaderns d'educació ètica. Eumo Editorial. Barcelona
- ORLICK, Terry (1990) **Libres para cooperar, libres para crear. Nuevos juegos y deportes cooperativos.** Ed. Paidotribo. Barcelona.
- ORTEGA GÓMEZ, E. (1989) *L'educació física i la seva dimensió científica.* Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 16-17. Generalitat Catalunya. INEFC. Barcelona

PALACIOS, J. (1991). *El plantejament educatiu com a solució del problema de la violència en l'esport*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 23 (89-98). INEFC. Barcelona.

PASCUAL, C. (1999). *La desmoralización del profesorado y la ética profesional en educación física*. **Actas del XII Congreso Nacional de Educación Física**. Comunicación (1415-1423) Huelva

PÉREZ I DEVIS (1999) *Las actitudes hacia la actividad física relacionada con la salud: la distinción entre actitudes hacia el resultado y actitudes hacia el proceso*. La Educación Física en el S.XXI. **Actas del Primer Congreso Internacional de Educación Física**. Comunicació.(643-655). Jerez.

PÉREZ, M.J. i ALTRES (1996). *Investigaciones y experiencias. La educación física en el marco de la evaluación del Sistema Educativo Español*. **Revista de Educación** núm. 311 (279-313). Madrid.

PÉREZ, V. I RONA, A. (1999). *Estudi de les actituds cap a la pràctica física i la salut*. **Congrés Internacional de l'Esport per a tothom** CEO. UAB. Barcelona.

PIERON, M (1988). **Didáctica de las actividades físicas y deportivas**. Gymnos. Madrid.

PIERON, M. I COSTA, J. (1992). *L'entusiasme del professor a les classes d'educació física*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 27. INEFC. Barcelona

PLANA, C. (1992). *El rol del professor d'educació física*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 30.(58-63) INEFC. Barcelona

PONCE, A. (1998). *Anàlisi de l'educació física escolar des de la perspectiva d'una educació per al temps lliure*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 51(23-34) 1er Trimestre. INEFC. Barcelona.

PUIG, C. (1999). *Iniciación deportiva y género*. **Actas del XII Congreso Nacional de Educación Física**. Comunicación (872-883) Huelva

PUIG, J.M^a (1995). **La educación moral en la enseñanza obligatoria**. Cuadernos de Educación. ICE U.B. Editorial Horsori. Barcelona.

PUIG, J.M^a (1996). **La construcción de la personalidad moral**. Papeles de Pedagogía. Paidós. Barcelona.

PUIG, J.M^a i MARTIN, X. (1998). **La educación moral en la escuela**. Teoria i pràctica. Colecció Innova. Ed. Edebe. Barcelona.

PUIG, J.M^a (1999). **Feina d'educar. Relats sobre el dia a dia d'una escola**. Edicions 62. Serie Rosa Sensat. Barcelona.

- PUIG I ALTRES (1990) Oci, esport i societat. Cedigsa. Barcelona.
- PUIG, N. (1997). *Género, deporte y transformación de los estereotipos. II Jornadas sobre sociología del deporte*. Ponència. Màlaga
- RAMOS, L.A. i DEL VILLAR, F. (1999). *Criteris d'estructuració dels continguts per a l'àrea d'Educació Física en l'ensenyament Secundari Obligatori*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 56(32-38)
- RIZZI, R (1996). **La cooperación en educación**. Publicación M.C.E.P. Sevilla.
- ROBERTS, G.C. (1995). **Motivación en el deporte y el ejercicio**. Biblioteca de Psicología. Ed. Desclee de Brouwer, S.A. Bilbao.
- ROCHE, R. (1995). **Psicología y educación para la prosocialidad**. Ed. Universitat Autònoma de Barcelona. Col. Ciència i tècnica. Barcelona
- ROURE, M.GAIRIN, J. (1996). **La situación de la enseñanza de la educación Física en las enseñanzas medias**. Centro de investigación y documentación educativa.
- SABATER, F. (1997) **El valor de Educar**. Ariel S.A. Barcelona.
- SAENZ-LOPEZ (1999). *La importància de l'educació física a primària*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 57. INEFC. Barcelona.
- SANCHEZ BAÑUELOS, F. (1989). **Bases para una didáctica de la educación física i el deporte**. E. Gymnos. Madrid
- SANCHEZ BANUELOS, F. (1996). **La actividad física orientada hacia la salud**. Ed. Biblioteca Nueva. Col Deportes. Madrid.
- SARABIA, B. (1992). *El aprendizaje y la enseñanza de las actitudes*. A **Los contenidos en la Reforma**. Capítol 3. Aula XXI. Santillana. Madrid.
- SEIRULO, F.(1995). *Valores educativos del Deporte*. A **la iniciación deportiva y el Deporte Escolar**, INDE. (61-75). Barcelona.
- SHROPSHIRE, J., CARROL, B. i YIM, S. (1997). *Primary school children's attitudes to physical Education: Gender Differences*. **European Journal of physical education**, núm. 2 (23-38)
- SORIA, M.A. i CAÑELLAS, A (1991). **La Animación Deportiva**. Inde. Barcelona.
- SUBIRATS, M. i BRULLET, C. (1988). **La transmisión de los géneros en la escuela mixta**. Ministerio de Cultura. Instituto de la mujer. Madrid.

- SUBITATS, M. I TOMÉ, A. (1992). *Pautes d'observació per a l'anàlisi del sexisme en l'àmbit educatiu*. **Quaderns de coeducació**, núm.2. ICE. Barcelona.
- TEJADA, J. (1997). **El proceso de investigación científica**. Escola d'infermeria Santa Madrona. Fundació "la Caixa". Barcelona.
- TELLO, J. (1999). *La didáctica de la educación física y la competitividad en la práctica deportiva*. **Actas del XII Congreso Nacional de Educación Física. Comunicación** (379-390). Huelva.
- TINAJAS, A., TINAJAS, J. i ARRONTES, I. (1995). *Rendiment i discriminació en Educació Física*. Revista **Apunts d'Educació Física i Esports**, núm. 39 (121-127), gener 1995. Barcelona.
- TINNING, R. (1992). **La educación física: la escuela y sus profesores**. Col. Educació Estudis. Universitat de València.
- TINNING, R (1996). Discursos que orienta el campo del movimiento humano y el problema de la formación del profesorado. **Revista de educación**, núm. 311. (123-133). Madrid.
- TREPAT, D. (1995). *La educación en valores a través de la iniciación deportiva*. A **La Iniciación deportiva y el Deporte Escolar**, INDE. (96-112). Barcelona.
- TRILLA, J. (1992). **El profesor y los valores controvertidos. Neutralidad y beligerancia en la educación**. Paidós. Papeles de pedagogía. México.
- ZARAGOZA, A. PUIG, N. (1990). **Oci, esport i societat**. PPU. Barcelona
- VAN MANEN, MAX (1998). **El tacto en la enseñanza. El significado de la sensibilidad pedagógica**. Paidós Educador. Barcelona.
- VÁZQUEZ, B. (1989). **La educación física en la educación básica**. Editorial Gymnos. Madrid.
- VÁZQUEZ, B. I BUÑUEL, A. (1996). *La experiencia del deporte en la vida de las mujeres en Europa: Cuestiones teóricas y metodológicas*. A **Retos de las Ciencias sociales aplicadas al deporte. Investigación Social y Deporte**, núm. 2 (41-44). AEISAD. Pamplona.
- VELÁZQUEZ, C. i altres (1995). **Ejercicios de educación física para educación primària. Fichero de juegos no competitivos**. Editorial Escuela Española. Madrid.
- VENTURA LIMOSNER, M. (1992). **Actitudes, valores y normas en el currículo escolar**. Escuela Española S.A. Madrid.
- VVAA (1992). **Educar en els valors**. De. Raima. Barcelona.

VVAA (1995). **La borsa dels valors. Materials de lectura i debat d'ètica.** Magrana. Barcelona.

VVAA (1995). *La iniciación deportiva y el deporte escolar.* INDE. El deporte en edat escolar. Barcelona. (Part II)

VVAA (1997). **Manual del Maestro Especialista en Educación Física.** Pila Teleña. Madrid.

YUS, R.(1996). **Temas transversales: Hacia una nueva escuela.** Ed Graó. Barcelona.